

*ШЕВЧЕНКО Б. О., кандидат економічних наук, доцент
Полтавський національний педагогічний університет
імені В. Г. Короленка*

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ОСНОВИ ГАРМОНІЗАЦІЇ ВІДНОСИН ПРАЦІ І ВЛАСНОСТІ

Ознакою створення громадянського суспільства є визнання примату права над державою. Найголовніше у системі права – це права людини, які охоплюють всі сфери її життя та діяльності – соціальну, політичну, громадянську, економічну, гуманітарну. Будь-хто однаковою мірою боляче сприймає порушення будь-якого з її прав у кожній із цих сфер.

Криза в Україні призвела до широкомасштабних порушень економічних прав людини, які досягли такого рівня, що зачепили більшість тих, хто вбачає джерело свого життєвого добробуту не у власності, а в праці – фізичній чи розумовій. Особливо гостро порушення економічних прав відчувають соціально незахищені, вразливі верстви населення. При цьому важливо розуміти, що фізична, морально-духовна, соціальна й політична самосвідомість, самопочуття різних груп, прошарків і класів у своєму складному переплетінні та відносинах формують стан суспільства, який підтримується й регулюється державою.

Як у цілому світі, так і в кожній окремій країні з різною інтенсивністю діють різноманітні фактори, які так чи так впливають на стан прав і свобод людини та громадянина. Однак у системі цієї множини факторів є такі, що дають змогу розкрити й розпізнати основу, глибинну природу прав і свобод людини в суспільстві. Як свідчить історія розвитку економічної думки, таким фундаментальним фактором є співвідношення праці та власності, пошук шляхів розв'язання суперечностей між способами організації праці і формами привласнення її результатів.

Ортодоксальними точками зору в цій проблемі є дві: з одного боку, погляд на це прибічників такого суспільства, в якому спосіб праці та форми присвоєння її результатів повністю й безроздільно засновані на приватній власності, передусім на засоби виробництва; з іншого, – прибічників суспільства, започаткованого на повному й тотальному усупільненні власності. Тут ми бачимо як одну крайність (класичний капіталізм), так і іншу (державний соціалізм). І перша, і друга ідеї – це утопії, які повністю скомпрометували себе в ХХ ст.

Сьогодні більшість учених у світі, які займаються проблемами власності, дотримуються ідеї багатогранності, різноманіття форм власності [1]. Конституція України визначає всі форми власності рівнозначними й рівноправними та усуває юридичні можливості дискримінації тих чи тих форм власності [2].

При цьому будь-яка формалізація прав і свобод, ідеологічне обґрунтування їх природи неможливі без розкриття місця і ролі праці у сучасному світі, враховуючи його найближчу перспективу – постіндустріальне суспільство. Найрізноманітніші, навіть протилежні погляди, мають спільне в тому, що праця, як складний і багатогранний процес взаємодії людини з природою та навколишнім її світом, повинна підтримувати й забезпечувати відповідно до суспільного прогресу фізіологічний та духовний рівні життя людини. Отже, праця – це невід’ємний біосоціальний стан людини. Протягом усієї історії людства змінювалися способи праці, форми та типи власності. Лише одне залишилось незмінним: вирішальна роль праці в житті людини.

З усього цього випливає, що в сучасному світі місце, стан та соціальний статус людини в суспільстві та державі має визначатися одночасно двома компонентами – працею та власністю. Держава, залежно від своєї соціально-класової природи та інших особливостей, за допомогою правових засобів фіксує працю і власність та захищає їх від небажаних змін і порушень встановленого правопорядку. Залежно від характеру суспільного устрою пріоритет може надаватися або продуктивній праці, або власності та її відповідній формі. В тому і в іншому випадках виникає соціальна нерівність людей і природне бажання відповідних суспільних сил досягти рівності між ними.

У теперішніх умовах у центрі пропагандистської кампанії засобів масової інформації і діяльності влади поки що переважають ідеї приватної власності, їм надається пріоритет, що суперечить Конституції України, яка декларує рівноправність усіх форм власності. Приватна власність пов’язана з людською природою, з тілесним і душевним устроєм людини, з «...життям людського інстинкту, з тими внутрішніми мотивами, які примушують людину працювати над зовнішніми речами і будувати господарство» [3].

Слід відзначити, що автор наведеної цитати влучно підмітив взаємозв’язок приватної власності з інстинктами людини, але життя і діяльність людини та прогрес людства в цілому залежать не тільки і не стільки від інстинктів, як від її розумової діяльності. Всі великі, визначні досягнення людства й науково-технічного прогресу пов’язані із залученням державних і колективних форм власності. Отже, найбільшої продуктивності, віддачі від людини можна очікувати тоді, коли будуть введені в дію всі її потенційні можливості: інстинктивні і розумові.

Оптимізація кількісних і якісних співвідношень між працею і формами власності можливе тільки за активного втручання в цей процес соціально сильної, демократичної держави, яка діє в суспільстві, в якому встановилася співпраця і злагода, зумовлена соціальною необхідністю. Це спричинено тим, що сучасна

демократична цивілізація досягла такого рівня технічного і технологічного процесу та соціального рівня розвитку, коли згубними є не лише світові війни, але такою ж мірою можуть виявитися згубними й небезпечними соціально-класові та релігійні конфлікти, суперечності і протиборства. Отже, ідея сумісності, злагоди та взаєморозуміння повинна бути ключовою в усіх формах соціального партнерства.

У Конституції України наша країна проголошена демократичною, соціальною, правовою державою (ст. 1) [1]. А в соціальній державі всі – і влада, і її громадяни є рівними партнерами, кожен за своїми здібностями й можливостями створюють умови для поліпшення життя.

Соціальній державі необхідно відрегулювати і постійно зберігати баланс між досягнутим рівнем життя кожної окремої людини, не допускаючи появи ні супербагатіїв, ні жебраків. Сьогодні ж в Україні бідність і багатство розділяє прірва. Між цими полюсами практично немає переходу, бо частка людей із середніми доходами дуже незначна. Ось про що свідчать цифри: за даними ООН понад 60 % жителів України можна вважати бідними, оскільки їх середньомісячний дохід не перевищує 150 доларів США [4]. Тобто лише 20 % населення України спроможні забезпечити свої мінімальні потреби для життєдіяльності за рахунок офіційних надходжень. Деякі дослідники називають і цифру в 10 %.

Наведені цифри відображають рівень життя населення: чим він вищий, тим легше врегулювати конфлікти в суспільстві та між людьми, які мають незіставні обсяги власності. Це залежить також від економічного й соціально-політичного впливу досить забезпечених прошарків у суспільстві незалежно від їхнього місця у соціумі.

Саме тому у створенні багаточисельного середнього класу криється гарантія стабільності сучасного суспільства. Але вищевикладене та історичний досвід свідчить, що за пріоритету приватної власності створення середнього класу неможливе. В історії не було успішного суспільства, переважна частина членів якого мала б значну власність. В розвинених країнах, зокрема в США, більше половини членів суспільства є заможними, не маючи суттєвої власності. Вони працюють у сфері обслуговування, насамперед інтелектуального, тобто за рахунок продажу своїх знань, інтелекту.

Отже, при балансі активної творчої праці з опорою на науково-технічний потенціал і науку, яка адекватно оплачується за кількістю та якістю, та при повазі, охороні й захисті чесно нажитої власності з'являються гарантії прав і свобод людини. Названі фактори відповідають ознакам розвинених країн, які започаткували свій рух до постіндустріальних суспільств [1]. Всі ці ознаки виписані і в Конституції України.

У соціальній державі праця і набута внаслідок добросовісної праці власність визначатимуть місце і роль людини в суспільстві, її соціальний та юридичний статус. Конституція України націлює на те, щоб не повторювати помилок початку реформ, коли власність ставала не результатом праці, а досягалася внаслідок перерозподілу державної власності.

Отже, наявність двох основних факторів, які визначають суспільно-правовий статус особи – високопродуктивної соціально корисної праці та чесно надбаної власності – ставить державу в особливе становище передусім у системі прав і свобод людини та громадянина, в становище, яке має назву – соціальна держава. Це червоною ниткою проходить крізь усю Конституцію України й означає, що головним вектором діяльності держави має бути створення гідних умов існування і розвитку людини чесною праці. Саме це твердження має стати абсолютним приматом політики держави у всіх сферах суспільного життя: від визначення рівня відкритості національної економіки до вибору напрямів інтеграційних прямивань.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гальчинський А. Кінець тоталітарного режиму. Що далі? / Анатолій Гальчинський. – К. : Укр. пропілеї, 1996. – 160 с.
2. Конституція України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
3. Ильин И. А. Блаженны собственники / Иван Александрович Ильин // Новое время. – 1992. – № 15. – С. 57–59.
4. Кучер М. М. Побічні ефекти трансформаційних змін: кримінометрична характеристика соціально-економічних детермінант асоціальних проявів в Україні [Електронний ресурс] / М. М. Кучер. – Режим доступу : http://economyandsociety.in.ua/journal/12_ukr/80.pdf.